

АМИР ТЕМУР ҚАРАШЛАРИДАГИ ПСИХОЛОГИК ҒОЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

ЖДПИ катта ўқитувчиси Камолова Ширин Усаровна.

Педагогика ва психология йўналиши 1-босқич магистри Тошмуродов Акмал

Аннотация: Мақолада Амир Темур қарашларидаги психологик ғояларнинг ёшлар дунёқарашини шакллантиришдаги аҳамияти ва ўрни ёритилган.

Таянч сўзлар: Шахс сифати, ақл, одоб, ахлоқ, иймон, эътиқод, тетик рух, қувват, илм-фан, техника-технология, панд-насихат.

Ўзбекистонимиз ўз истиқлолига эришганлиги туфайли халқимизнинг асрий орзулари рўёбга чиқа бошлади. Эндиги вазифа илмий дунёқарашни кенг бўлган баркамол шахсни шакллантиришдан иборатдир. Бунинг учун маънавий ва илмий қадриятларимизни ҳозирги авлоднинг кўнгил мулкига айлантirmoғимиз лозим, яъни аждодларимиздан авлоддан-авлодга ўтиб келаётган бой илмий меросимиз, анъана ва тажрибаларимизни ўрганиш жуда муҳим ва ўринли. Инсоний муносабатлар шундай жараёнки, унда инсонлар ўзаро мулоқатда бўлгани сари улар ўртасидаги ўхшашлик, умумийлик, уйғунлик каби сифатлар пайдо бўла бошлайди. Бундай сифатларнинг айримлари ўтмишимиздаги таълим-тарбия жараёнларида ҳам бўлган ва улар буюк олимлар, алломаларнинг рисола, ўғит ва насихатларида эсдалик сифатида бизгача етиб келган. Жумладан, «Авесто», «Қурони Карим», «Ҳадиси Шариф», «Қобуснома», «Сиёсатнома», «Темур тузуклари», «Бобурнома», «Ҳумоюннома», «Ҳукмдорга ўғитлар», «Саодатга элтувчи билим», «Маънавият юлдузлари», «Улуғбек хазинаси», «Зафарнома», «Фозил одамлар шаҳри», «Ҳамса» ва шу кабилар.

Миллий қадриятларимизни ўрганиш, таҳлил қилиш жамият тараққиёти учун жамиятда яшаётган инсонлар, улар ўртасидаги муносабатларни

яхшилашда, яъни ақл билан иш кўришда катта аҳамият касб этади. Бу борада, айниқса Амир Темур бобомиз – буюк саркарда – у адолатни куч билан, кучни эса адолат билан уйғунлаштирди, унинг тамғасидаги нақшда «Рости-русти» деган битик борлиги, унинг маъноси эса «ҳақгўй бўлсанг, нажот топасан» каби кўрсатмали ўғитларнинг, шунингдек, одоб-ахлоқ, таълим-тарбия тўғрисидаги ўғитлари ўрта асрдаги энг ноёб рисола бўлиб, у рисоладаги панд-насиҳатлар замондошларининг диққатини жалб этган. Бу психологик ҳолатларни ёшлар онгига сингдириш бугунги кунда ҳам ёшларимизга одоб-ахлоқ, таълим-тарбия ҳақида дарс бериш жараёнларида ёшларимизга ақлий тарбия беришда катта ижобий таъсир кўрсатади.

Улуғ бобокалонимиз Амир Темурнинг бой меросини ёш авлод психологияси онги ва қалбига сингдириш орқали уларнинг маънавий-илмий дунёқарашини кенгайтиришимизга шубҳа йўқ. Айниқса, «Темур тузуклари» (ёки «Амир Темур ўғитлари») рисоласида мадҳ этилган халқлар дўстлиги, тинч-тотув яшаш учун кураш, буюк бунёдкорлик ишлари, пирларини ва устозларини ҳурмат қилишлик, очик кўнгиллилик, саҳоватпешалик, бечораларга ёрдам қўлини чўзиш каби фазилатлар ҳамиша унинг асарини ўқиган кишига тетик руҳ ва қувват бахш этади. Умуман олганда, Амир Темурнинг ўзи шахс сифатида ақлда, одобда, ахлоқда, иймонда, эътиқодда, давлат бошқаришда, инсонларга муносабатда, буюк марказлашган давлат куришда ва ҳоказо шу кабиларда юксакликка ҳамда мукамалликка етишган сиймодир. Бунга ишонч ҳосил қилиш учун бобомизнинг ўзи томонидан яратилган одоб-ахлоққа оид дастурлар, панд-насиҳатларни, шунингдек, Соҳибқирон ҳақидаги тарихий асарларни ўқиш, ўрганиш кифоя.

Умуман олганда, кадриятлар ижтимоий-тарихий тараққиёт маҳсули, объект-субъект муносабати натижасида юзага чиқадиган ҳодисалар мажмуасидан иборат бўлиб, кадрият тушунчаси кишиларнинг турли соҳадаги турмуш зарурати асосида аввало ишлаб чиқариш, турли меҳнат йўналишлари соҳаларидаги фаолият учун фойда келтирадиган нарса, ҳодисалар мажмуаси билан боғлиқ равишда юзага келади. Сўнгра аста-секин субъект

фаоллигининг орта бориши билан нисбатан мустақил соҳа сифатида амал қила бошлайди.

Шахс илмий дунёқарашини кенгайтиришда илмий қадриятларнинг роли бекиёс. Жамиятимиз тараққиётига мос таълим-тарбия соҳасида кўплаб ижобий ўзгаришлар бўлмоқда, моддий ва маънавий қадриятларимизнинг янги-янги қирраларини ўрганиш имкониятлари туғилмоқда. Бугунги кунда миллий ва умуминсоний қадриятларни синчиклаб, мукаммал ўрганиш, замонавий илм-фан, техника-технологиялар борасидаги ютуқларни ўрганиш ва таҳлил қилиш баркамол авлодилмий дунёқарашини кенгайтиришда мустаҳкам илмий асос бўлмоқда.

Буюк бобоқалонларимиз қолдирган бой маънавий ва илмий мерослар барча даврлар учун керакли бўладиган ўғитлар борки, улар умумий Амир психология фани учун ҳам аҳамиятлидир. Демак, бугунги куннинг талаби таълим масканларини «олтин мерос» билан тўлдиришдан иборатдир. «Олтин мерос» билан «тўлдириш» учун эса ўтмишимиздан жуда кўплаб бой илмий-маънавий меросларимизни келтиришимиз мумкин. Булар «Авесто» муқаддас китоби орқали баён этилган Зардуштийлар таълимоти, «Қуръони Карим» ва «Ҳадиси Шариф»ларга асосланган Ислом таълимоти, биринчи ва иккинчи уйғониш давридаги алломалар таълимотлари, Амир Темур ва Темурийлар даври алломалари ҳаёти, фаолияти ва асарлари асосидаги маълумотлардир.

Буюк соҳибқирон Амир Темур бобомиз бутун умри от устида ўтди, урсурлару курашларда ўтди. У уруш давомида яхшилик, эзгуликдан чекинмади, мардларни улуғлади, хоинларни ва золимларни кечирмади, улусга зулм қилувчи ҳукмдорларни аёвсиз жазолади, Ватан хоинларидан нафратланади. Ўткир нигоҳи ва теран ақли орқали у «узоқ»ни кўра билди, келажак ҳақида ўзининг мустақил, ишончли ва мукаммал фикрига эга бўлди.

«Тузукий Темурийлар», унинг ушбу тузукларида ўзи амал қилган ўн бир сифатни ёшларимиз онги ва қалбига сингдирсак, шунинг ўзи таълим-тарбия соҳасидаги ғояларни ёшларимизни тарбиялашда тадбиркор бўлишдан одамлар билан маслаҳатлашиб, нозик ва тарбия кўрган ақлли кишилар билан

бирга келишиб, эътиқодли, иймонли қилиб тарбиялашда эътиборни кучайтирсак фойдадан холи бўлмайди.

Амир Темур ўзининг ўн бирсифатига ва давлат бошқарувида ўн икки нарсага умр бўйи риоя қилган. Шу туфайли эл хурматига, халқ эъзозига ва юксак бахтга сазовор бўлган. Инсонларга хурматни, меҳр-оқибат, сабр-каноат ва бурчга садоқат каби сифат фазилатларини ўзида пайдо қилишда ибрат-намуна бўла олган.

Соҳибқирон Амир Темурнинг ибратли ҳаётий панд-насиҳатлари ва пурмаъно ўғитлари ҳар бирининг мазмун ва маъноси кенглиги, мантиқининг кучлилиги, теранлиги, таъсири, умуминсоний қадриятлар асосида қурилганлиги билан алоҳида аҳамият касб этади ва уларни шу хазина, одобахлоққа оид дастур деб биламиз. Унинг ушбу сифатлари, қарашлари ёшларни халқини севишга, унга фидоий, содиқ билишга ўз халқига хизмат қилишга чорлайди. Шунингдек, ёшларимиз қалбида юксак инсонпарварлик туйғуларини уйғотади. Бундай сифатлар ёшларни бир-бирига бўлган муносабатларини фақат яхшилик билан бўлишликни таъминлайди. Амир Темурнинг бой мероси, теран фикри келажак авлод тарбиясида уларнинг дунёқарашини кенгайтириб, ақлий тарбия беришда муҳим аҳамият касб этади.

Юқорида қайд этилган Соҳибқирон Амир Темурларнинг бой мероси талаба-ёшларимизга таълим-тарбия беришда мустаҳкам маънавий асос бўлади. Улар орқали ёшларнинг дунёқарашини мунтазам равишда кенгайтириб боради ва табиийки булар уларнинг психологик ҳолатларига ҳам ижобий таъсир кўрсатади. Ўтмишимиздан бу борадаги бой илмий-маънавий меросимизни хоҳлаганча топиш мумкин.

Албатта ёшларга бериладиган ақлий тарбиянинг асосини улардаги шаклланган ақл ташкил этади.

Ақлнинг энг муҳим сифатлари: фикрнинг теранлиги, танқидийлиги, уйғунлиги, кенглиги, тезлиги, эркин ва мустаҳкамлиги. Булар асосида нарса

ва ходисаларнинг рўй бериш ва ривожланиш ҳолатларини, яъни алоқамуносабатларини илғаш ва қонуниятларни очиш имконияти яратилади.

Уминсоний ва илмий қадриятлардан аввало фан ва таълим таракқиётида, кишилар турмуш шароитини яхшилашда, оила камолига эришишда, жамоа манфаатларини юксакликка кўтаришда, жамият таракқиёти савиясини тезлаштиришда ва давлатнинг иқтисодий ҳамда маънавий-маърифий қудратини юксалтиришда фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади

Демак, ҳар қандай ақли расо одам ана шундай донолик ва донишмандликка интилиб яшамоғи лозим. Жараёндаги асосий босқич кўйидагича олиб борилса мақсадга мувофиқ бўлади: керакли ва етарли билимларни эгаллаган одамлар (бўлажак мутахассислар), ўз билимларини бошқаларга ўргатишдан ташқари, ўзлари ҳам уларни ўз ҳаёти фаолиятида кўлай билишлари лозим; эгаллаган билим, кўникма ва малакаларидан ўз касбий фаолиятларида самарали фойдаланишлари зарур; ўз касбига мос илғор назарияларни амалиётга боғлашни (жорий этишни) уддалашлари керак ва улар асосида ҳаёт машаққатларини енгиллаштиришга эришмоғи лозим.

Яъни етук инсон нафақат бошқаларни, балки ўзини ҳам мунтазам равишда тарбиялаб боради. Бу эса инсон умрининг охиригача ўрганади, деган нақлнинг ҳаётийлигини таъминлайди.

Адабиётлар рўйхати

1. Shirin Kamolova, [ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНИЯ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ](#), [Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 1 \(2021\): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari](#)
2. Shirin Kamolova, [THE ROLE OF UNIVERSAL AND SCIENTIFIC VALUES IN THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS](#), [Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 2 \(2021\): Журнал педагогика и психологии в современном образовании \(октябрь\)](#)
3. Shirin Kamolova, [ЎҚИТУВЧИ ПЕДАГОГИК ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ](#), [Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: Том 2 № 5 \(2022\): Журнал педагогика и психологии в современном образовании \(январь\)](#)

4. Shirin Kamolova, [ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В ОБРАЗОВАНИИ ЯВЛЯЕТСЯ ТРЕБОВАНИЕМ СЕГОДНЯШНЕГО ДНЯ](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 2 (2021): Журнал педагогики и психологии в современном образовании (октябрь)*
5. Shirin Kamolova, [АВЕСТОДА АХЛОҚИЙ ИДЕАЛ ВА УНИНГ ИЖТИМОЙИ- ПСИХОЛОГИК КЎРИНИШЛАРИ](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari (Noyabr)*
6. Shirin Kamolova, [IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL ETHICS IN FUTURE TEACHERS](#), *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 3 (2021): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari (Noyabr)*
7. Kamolova, S. (2022). БЎЛГУСИ ЎҚИТУВЧИЛАР КОММУНИКАТИВ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ .*Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5195>
8. Kamolova, S. (2022). ТАЛАБАЛАР ИЛМИЙ ДУНЁҚАРАШИНИ ЮКСАЛТИРИШГА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ.*Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5197>
9. Axmedova, N. (2022). КИЧИК МАКТАВ YOSHDAGI О‘QUVCHILARDA ТА’ЛИМ JAROYONIDA MOTIVATSIYANING О‘РНИ.*Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(6). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5270>
10. Kamolova, S. U., Shakarbaeva, S. A., Yuldashev, S. A., & Ochilov, C. Q. (2020). The Essence Of The Content Of Enriching The Scientific Outlook Of Future Teachers. *Essence*, 29(8), 3593-3598.
11. Kamolova, Shirin Usarovna, & O‘Skanov, Mirsaid (2022). BOSHLANG‘ICH SINF О‘QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH JIHATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (2), 676-681.
12. Kamolova, Shirin Usarovna, & Axmedova, Fotima Xurramovna (2022). SOG‘LOM SHAXS HAYOTIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING О‘РНИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (2), 630-636.
13. Nuriddinova, K. S., & Meliyevna, P. N. (2022). Characteristics of Environmental Education Issues in Avesto. *International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences*, 2(2), 69–72. Retrieved from <https://openaccessjournals.eu/index.php/ijdias/article/view/1053>
14. Usarovna, K. S. (2022). The Importance of Cognitive Processes in the Formation of a Scientific Worldview among Students. *International Journal of*

Discoveries and Innovations in Applied Sciences, 2(2), 78–83. Retrieved from <https://openaccessjournals.eu/index.php/ijdias/article/view/1055>

15. Majidov, Jasur Baxtiyarovich (2022). SOTSIAL INTELLEKT VA UNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (2), 608-613.

16. Dilfuza Qarshiboyeva, [КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ПОДРОСТКОВ](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: № 1 \(2021\): Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari](#)

17. Dilfuza Qarshiboyeva, [IMPORTANCE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES](#), [Журнал Педагогики и психологии в современном образовании: Том 1 № 4 \(2021\): Zamonaviy ta'limda Pedagogika va psixologiya fanlari](#)

18. Qarshiboyeva, D. (2021). ЁШЛАРНИ КАСБГА ЙЎНАЛТИРИШДА ИЛМИЙ ИЗЛАНИШЛАР ҲАҚИДАГИ БИЛИМЛАР УЗЛУКСИЗЛИГИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (2). извлечено от <https://art.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2906>

19. Маджидов, Д. Б., & Шарофиддинов, А. (2017). Социальный интеллект как совокупность способностей, обеспечивающих адаптацию личности в обществе. In *Актуальные вопросы современной психологии* (pp. 22-24).